

A grația și a ierta. Provocări conceptuale și structurale privind natura măsurilor de clemență

Drd. Vladimir-Adrian COSTEA¹

Revista de Practică Penitenciară
Nr. 2/2019; pp. 16-25
Administrația Națională a
Penitenciarelor
Universitatea din București
Facultatea de Sociologie și
Asistență Socială

Abstract

Obiectivul pe care ni-l propunem prin intermediul acestui articol constă în analiza provocărilor conceptuale și structurale privind semnificațiile iertării și grațierii. Ne propunem să ilustrăm principalele interpretări care au marcat istoria conceptuală a iertării și grațierii, cadrul conceptual oferindu-ne o mai bună înțelegere a prerogativelor de care dispune puterea suverană pentru a reduce durata pedepsei privative de libertate sau de a o comuta într-una mai ușoară.

Demersul nostru urmărește să explice că, la nivel conceptual, grațierea colectivă nu este o măsură de clemență, deoarece temeiurile avute în vedere de către titularul dreptului sunt eminamente de natură politică, în absența unui mecanism de evaluare a comportamentului și personalității beneficiarilor, precum și a evaluării caracteristicilor mediului social de suport.

This paper intends to analyze the conceptual and structural challenges of the nature of forgiveness and pardon. We aim to illustrate the main interpretations that have marked the conceptual history of forgiveness and pardon, the conceptual framework, giving us a better understanding of the prerogatives of the sovereign power to reduce the duration of the incarceration or to switch it to an easier one.

We will explain that, at the conceptual level, the collective pardon is not a clemency measure, because the motivations given by the right holder are of a political nature, in the absence of a mechanism for evaluating the behavior and personality of the beneficiaries, as well as assessing the characteristics of the social support environment.

Cuvinte cheie: GRAȚIERE, IERTARE, MĂSURI DE CLEMENȚĂ, PENITENCIAR, LEGIUITOR.

---

¹ Vladimir Adrian Costea este doctorand la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București. Teza de doctorat se focusează pe dinamica măsurilor de clemență în spațiul românesc postcomunist, în raport cu evoluția nivelului de ocupare al penitenciarelor, sub coordonarea Prof. Univ. Dr. Georgeta Ghebrea (costea.vladimir-adrian@fspub.unibuc.ro).

AB ABRUPTO, MIZE ȘI POZIȚIONĂRI PRIVIND LIBERAREA ÎNAINTE DE TERMEN

„Divina comedie a pedepselor”² a permis, urmând raționamentul lui Michel Foucault, operaționalizarea începând cu secolul al XVIII-lea a puterii prin intermediul ansamblurilor raporturilor de forțe între „cei ce-o posedă (dominatorii)” și „cei asupra cărora se exercită (dominații)”³. *De facto*, principala transformare a fost reprezentată de excluderea leprosului și includerea ciumatului⁴, fiind astfel pusă în prim-plan necesitatea de supraveghere a persoanelor condamnate, închisoarea reprezentând „un regim al lumii mai înainte de a fi o figură din piatră”⁵. În practică, privarea de libertate determină apariția ierarhiilor de status și de putere în cazul persoanelor încarcerate, atât în raport cu personalul penitenciarului, cât și cu celelalte persoane private de libertate. Totodată, instituirea pedepsei marchează recunoașterea producerii unui prejudiciu moral sau material atât asupra victimei, cât și asupra societății, ca urmare a încălcării ordinii de drept.

Din perspectiva foucaultiană a economiei puterii de pedepsire⁶, infracțiunea aduce atingere suveranului⁷ și intereselor întregii societăți⁸, motiv pentru care dreptul clasic a definit actul delincent ca „o confruntare de forțe, revoltă, insurecție împotriva suveranului”⁹, obiectivul principal fiind reprezentat de reconstituirea simbolică a integrității puterii prin pedepsirea autorului infracțiunii de către suveran¹⁰.

Ab antiquo, suveranul a utilizat dreptul absolut de a acorda măsurile de clemență, împreună cu comutarea pedepselor cu altele, mai ușoare, legitimitatea intervenției fiind justificată ca urmare a poziției proeminente a puterii suverane, al cărei atribut principal era reprezentat de dreptul de a pedepsi (*jus puniendi*), manifestarea acestuia producându-se atât în momentul pronunțării pedepsei, cât și pe întreaga durată a executării pedepsei. Până în secolul al XVIII-lea, *omphalos*-ul actului de executare a pedepsei era reprezentat de spațiul public unde ghilotina și eșafodul marcau voința suveranului de a sancționa comportamentele delincente, intervenția încetând în momentul în care ritualul s-a sfârșit (*finita est comedia*). La finalul ritualului, dreptul suveranului nu se mai putea manifesta asupra unui corp rece și

² Deleuze, G. (2002) *Foucault*, traducere și postfață de Bogdan Ghiu, Editura Ideea Design & Print, Cluj, p. 27.

³ *Idem*, p. 30.

⁴ Foucault, M. (1999) *Anormalii, Cursuri ținute la Collège de France 1974-1975*, traducere de Dan Radu Stănescu, postfață de Bogdan Ghiu, Editura Univers, București, p. 54-55.

⁵ Deleuze, G. (2002) *Foucault*, p. 34.

⁶ Foucault, M. (1999) *Anormalii, Cursuri ținute la Collège de France 1974-1975*, traducere de Dan Radu Stănescu, postfață de Bogdan Ghiu, Editura Univers, București, p. 94.

⁷ Adepții *Leviathanului* și ai originii divine a statului au definit în mod absolut prerogativa suveranului de a utiliza coerciția. „Uns al lui Dumnezeu pe pământ”, suveranul acumulează în propriile mâini puterea cedată de membrii comunității, devenind singura autoritate legitimă de a înfăptui dreptatea în cadrul societății. În schimb, perspectiva webberiană a pus accentul pe „monopolul constrângerilor fizice legitime”, caracteristică a statului modern, motiv pentru care, într-un anumit teritoriu, suveranitatea se exercită prin intermediul instituțiilor, a căror atribuții sunt delimitate în raport cu normele constituționale. *Grosso modo*, în cercetarea noastră, definim puterea suverană în raport cu două instrumente ale legitimării puterii: aplicarea pedepsei și acordarea iertării. A se vedea Kantorowicz, E. H. (1957). *The King's Two Bodies: a Study in Mediaeval Political Theology*. Princeton & London: University Press & Oxford University Press; Hobbes, T. (1962 [1651]). *The Leviathan, The Matter Forme And Power Of A Common Wealth Ecclesiasticall And Civil*, editat de Michael Oakshott. New York: Collier; Hobbes, T. (1983). *De Cive, Philosophical rudiments concerning Government and Society*, versiunea în engleză editată de Howard Warrender. Oxford și New York: Oxford University Press; Weber, M. (1992 [1926]) *Politica, o vocație și o profesie*, traducere de Ida Alexandrescu. Anima, București; Kantorowicz, E.H. (2014) *Cele două corpuri ale regelui*, traducere de Andrei Sălăvăstru, Editura Polirom, Iași.

⁸ Foucault, M. (1999) *Anormalii, Cursuri ținute la Collège de France 1974-1975*, traducere de Dan Radu Stănescu, postfață de Bogdan Ghiu, Editura Univers, București, p. 94.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

lipsit de viață. *Abolitio omphalos*-ului și apariția penitenciarului au condus la instituirea unor mecanisme prin intermediul căruia prezența suveranului se manifestă pe întreaga durată a executării pedepsei privative de libertate, moment care marchează posibilitatea suveranului de a interveni în orice moment pentru a reduce pedeapsa primită.

Ope iudicii nu se mai încadrează în coordonatele rigide carteziane ale legislației penale, evaluarea asupra raportului generat de săvârșirea actului delincvent realizându-se nu doar în raport cu momentul în care acesta a fost săvârșit, ci și în funcție de comportamentul post-sentință al persoanei condamnate. Pe de o parte, suveranul poate interveni în orice moment, dispunând de acest drept discreționar, deoarece actul de clemență nu necesită justificare. Pe de altă parte, durata executării pedepsei primite în momentul pronunțării sentinței este dependentă de comportamentul persoanei condamnate, mecanismele de supraveghere instituite în spațiul închisorii având rolul de a evalua continuu asupra necesității liberării anticipate a persoanei private de libertate.

Expressis verbis, demersul nostru pornește de la dezideratul potrivit căruia la un moment, dat, după ce a executat o parte sau întreaga pedeapsă, persoana condamnată va fi liberată, fiind necesară (re)integrarea acesteia în societate. Aceasta este abordarea instituită încă de la apariția închisorii, excepția fiind reprezentată de cazurile în care decesul persoanei condamnate se produce în timpul executării pedepsei privative de libertate. Sub acțiunea ghilotinei sau a eșafodului, problematica reducerii pedepsei devenea redundantă, *nil medium est* între acordarea clemenței și punerea în practică a ritualului de executare a pedepsei. *Nota bene*, apariția instituției carcerale a instituit o *vexata quaestio* în *socratico more*:

Când și în ce condiții privarea de libertate nu mai este necesară?

Dacă acceptăm argumentul potrivit căruia sentința pronunțată de instanța de judecată nu este în măsură să anticipeze comportamentul persoanei condamnate în timpul executării pedepsei primite, perspectiva reintegrării în societate fiind cea mai îndepărtată în acel moment, suveranul și actorii responsabili cu evaluarea comportamentului persoanei condamnate¹¹ sunt cei în măsură să dispună de dreptul de a decide asupra necesității reducerii duratei pedepsei privative de libertate sau comutarea acesteia într-una mai ușoară. Momentul și condițiile de utilizare a dreptului de clemență și a dreptului de reducere/comutare a pedepsei au rămas nedefinite, *per a contrario*, evaluarea conduitei persoanei condamnate, precum și manifestarea voinței puterii suverane ar fi rămas încadrate între anumite delimitări rigide, stabilite independent de situațiile în care rațiunea prind privarea de libertate ar deveni lipsită de sens.

Dreptul discreționar de acordare a măsurilor de clemență și de comutare în unele mai ușoare rezidă din însăși poziția pe care suveranul o ocupă în arhitectura instituțională și politică, rolul acestuia fiind acela de a apăra ordinea, armonia și securitatea membrilor societății¹². *Punctum saliens* este reprezentat de utilizarea prerogativei de către suveran pentru a se sustrage de acțiunile justiției, în cazurile în care clemența poate să fie acordată pentru pedepsele rămase nedefinitive care nu atrag, în mod direct, suspendarea sau demiterea de drept a titularului dreptului. Dezbaterea asupra acestei problematice a fost alimentată de afirmația președintelui Statelor Unite ale Americii, Donald Trump, conform căruia acesta dispune de dreptul absolut de a se grația pe sine însuși, dar nu a utilizat această prerogativă

---

¹¹ Ne referim la psihologii și asistenții sociali angajați în cadrul penitenciarului, dar și în afara acestuia, al cărei obiectiv principal este reprezentat de prezentarea în fața instanței a comportamentului persoanei în cauză, precum și a situației socio-economice a acesteia.

¹² Kantorowicz, E.H. (1957) *The King's Two Bodies: a Study in Mediaeval Political Theology*, Princeton & London: Oxford University Press.

pentru că nu a fost acuzat de către instanțele de judecată pentru săvârșirea unei infracțiuni¹³. O altă situație problematică vizează utilizarea acestei prerogative asupra persoanelor care fac parte din anturajul titularului dreptului, situație în care s-ar produce atât o denaturare a noțiunii de clemență, cât și o situare deasupra legii a beneficiarilor. Analog, acordarea clemenței în situațiile de mai sus devine mai problematică în cazul în care aceasta rămâne la latitudinea unui președinte interimar, care nu dispune de legitimitatea rezultată din votul popular. Pornind de la aceste scenarii, în cadrul cercetării argumentăm faptul că prerogativele de utilizare a măsurilor de clemență și a celor neprivative de libertate nu trebuie interpretate *ad litteram*, ci și în raport cu consecințele pe care acestea le pot genera în societate. În acest sens, ne raportăm la măsurile alternative la privarea de libertate ținând cont de evaluarea titularului dreptului cu privire la:

- a) necesitatea executării pedepsei în interiorul unităților de detenție;
- b) oportunitatea liberării beneficiarului în vederea (re)integrării în societate.

Disponând de dreptul absolut de a utiliza măsurile de clemență, pentru a reduce sau comuta pedepse, puterea suverană a dobândit, în același timp, din punct de vedere moral și politic, o responsabilitate absolută: Pe de o parte, puterea suverană este responsabilă față de membrii societății, siguranța și securitatea acestora putând să fie pusă în pericol în cazul în care persoana liberată anticipat comite noi infracțiuni. Pe de altă parte, responsabilitatea este și față de persoana liberată, având în vedere faptul că aceasta trebuie să beneficieze de sprijin (material, psihologic, instituțional) în vederea reintegrării în societate.

Aceste riscuri există și în cazul în care persoana condamnată este liberată după ce a executat întreaga pedeapsă primită. Compararea riscurilor în cele două situații ne pune într-un *circulus vitiosus*, demers în fața căruia ne comportăm asemenea unui *asinus Buridani*. Paradoxul alegerii este reprezentat de dificultatea de a evalua șansele de post-liberare a persoanei condamnate, putând evalua comportamentul acesteia pe durata executării pedepsei privative de libertate, împreună cu personalitatea persoanei liberate și caracteristicile mediului social de suport. Pentru a evita acest paradox, considerăm oportun definirea măsurilor de clemență și a măsurilor de reducere a pedepsei ca recompense acordate persoanei condamnate pentru conduita avută în mediul carceral, considerând că puterea suverană acționează, în această situație, cu *bona fide*.

PERSPECTIVE DE PROBLEMATIZARE ASUPRA EVOLUȚIEI RAPORTULUI PEDEAPSĂ - IERTARE - CLEMENȚĂ

Orizontul conceptualizării noțiunii de iertare își are originea în mod tradițional în cadrul domeniului religios, însă, începând cu a doua jumătate a secolului XX, noțiunea a fost circumscrisă și în cadrul sferei filosofiei seculare, abordările filosofice propunându-și să identifice caracteristicile iertării în raport cu problematica crimelor săvârșite împotriva umanității¹⁴. Schimbarea este majoră ținând cont de faptul că cele mai multe filosofii se delimitau de la bun început de la integrarea noțiunii de iertare în cadrul sistemului lor filosofic. De exemplu, stocii considerau că emoțiile nu trebuie să îi domine pe cei înțelepți, întrucât mânia, ura, durerea, compasiunea și mila reprezentau un regres pentru rațiune și o concesie făcută pasiunilor¹⁵.

Compătimirea este o boală a unui „suflet slab, care se-nmoaie la vederea nenorocirilor altuia. Ea se potrivește cel mai bine oamenilor de nimic. Babele și femeile slabe

¹³ A se vedea postarea de pe Twitter a lui Donald Trump, președintele Statelor Unite ale Americii, din 4 iunie 2018, disponibilă la: <https://twitter.com/realdonaldtrump/status/1003616210922147841>.

¹⁴ Ricot, J. (2003) „Le pardon, notion philosophique ou notion religieuse?”, *Horizons philosophiques*, Nr. 132, pp. 131–138.

¹⁵ *Idem*, p. 132.

sunt cele care se înduioșează de lacrimile celor mai mari răufăcători și care, dacă le-ar sta în putere, ar sfârâma porțile închisorilor”¹⁶.

O abordare similară o identificăm în rândul marilor filosofi raționaliști. Spinoza, unul dintre reprezentanții de seamă ai acestui curent filosofic, considera că iertarea împiedică înfăptuirea justiției, reprezentând un risc pentru extinderea relelor în rândul oamenilor¹⁷. La rândul său, un alt reprezentat al raționalismului, Immanuel Kant, considera iertarea drept „cea mai înaltă formă de nedreptate”¹⁸. Din acest motiv, Kant condamnă „indulgența moale”, considerând că iertarea nu contribuie la înlăturarea infracțiunii comise¹⁹.

În schimb, Hegel²⁰ considera că iertarea marchează recunoașterea egalității față de ceilalți, apărând în momentul în care o conștiință liberă renunță la judecarea celor care s-au compromis în acțiunile lor, motiv pentru care iertarea dispune de un loc special în dialectica de „recunoaștere” a celuilalt, pe care o identificăm în filosofia lui Hegel²¹. Spre deosebire de Hegel, Vladimir Jankélévitch²² considera că iertarea nu își găsește o justificare rațională sau juridică, plasând conceptul în domeniul filosofic, motiv pentru care iertarea reprezenta „darul plin de har de care beneficiază infractorul”²³.

Alături de Vladimir Jankélévitch, filosofi contemporani Hannah Arendt, Jacques Derrida și Paul Ricoeur aduc o contribuție importantă în privința integrării conceptului de iertare în domeniul filosofic²⁴. Pentru Hannah Arendt²⁵, reflecția privind dimensiunea iertării se plasează în raport cu posibilitățile acțiunii umane, deoarece natura umană se află într-o luptă continuă „împotriva impredictibilității viitorului și al ireversibilității trecutului”²⁶. Având în vedere faptul că trecerea timpului este prin natura sa imposibil de modificat, potrivit lui Arendt, iertarea nu poate șterge „nenorocirile” și legăturile din trecut²⁷. Cu toate acestea, iertarea reprezintă o condiție a acțiunii umane, ocazie cu care Arendt subliniază faptul că aceasta nu reprezintă un privilegiu al lui Dumnezeu²⁸.

Jacques Derrida²⁹ reușește să surprindă trecerea de la moștenirea „singularității” iertării de natură religioasă la „universalizarea” acesteia, noțiunea răspândindu-se în diverse zone culturale (inclusiv în Japonia și Coreea)³⁰. Chiar dacă admite, la fel ca și Jankélévitch, faptul că există o limită a iertării, o gravitate a unei fapte care nu poate fi iertată, Derrida își focalizează atenția asupra autenticității iertării, considerând faptul că interesele mai mult sau mai puțin vizibile existente în cazul acordării amnistiei și a măsurilor de reconciliere denaturează sensul noțiunii de clemență³¹. Adept al unei înțelegeri strict necondiționate a noțiunii de iertare, Derrida împrumută ideea „eticii hiperbolice” elaborată de Jankélévitch³². În schimb, Paul Ricoeur³³ subliniază faptul că iertarea, deși nu este imposibil de acordat,

¹⁶ Seneca (2005) *Despre binefaceri. Despre îngăduință*, Polirom, Iași, p. 260, apud. Nedelcu, I. (2010), *Grațierea* – Teză de Doctorat, Prof. univ. dr. Constantin Mitrache, București, p. 37.

¹⁷ Ricot, J. (2003) „Le pardon”, *Horizons philosophiques*, Nr. 132, p. 132.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ A se vedea Hegel, G.W.F. (1976) *Phenomenology of Spirit*, tradusă de A.V. Miller. Oxford University Press, Oxford.

²¹ Ricot, J. (2003) „Le pardon”, *Horizons philosophiques*, Nr. 132, p. 133.

²² A se vedea Jankélévitch, V. (1986) *L'Imprescriptible*, Seuil, Paris.

²³ Ricot, J. (2003) „Le pardon”, *Horizons philosophiques*, Nr. 132, p. 133.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ A se vedea Arendt, H. (1992) *La condition de l'homme moderne*. Presse-Pocket, Paris, p. 304.

²⁶ Ricot, J. (2003) „Le pardon”, *Horizons philosophiques*, Nr. 132, p. 133.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Idem*, p. 134.

²⁹ A se vedea Derrida, J. (2001) *Foi et Savoir suivi de Le siècle et le pardon*. Seuil, Paris, p. 108.

³⁰ Ricot, J. (2003) „Le pardon”, *Horizons philosophiques*, Nr. 132, p. 135.

³¹ *Idem*, p. 136.

³² *Ibidem*.

³³ A se vedea Ricoeur, P. (2000) *La Mémoire, l'histoire, l'oubli*. Seuil, Paris, p. 643.

prezintă un grad ridicat de dificultate în cadrul societăților. Pentru a-și justifica afirmația, Ricoeur oferă ca exemplu perceperea amnistiei în cadrul orașelor ateniene drept o instituție a uitării, „bazată pe o negare a violenței fondatoare pe care se construia pacea civică”³⁴.

Austin Sarat și Nasser Hussain consideră că oamenii nu ar putea trăi și prospera cu adevărat într-o lume care s-ar baza exclusiv pe dictatele legii, considerând că într-un asemenea caz am asista, de fapt, la „o tragedie sau la o farsă a triumfului binelui asupra răului”³⁵, motiv pentru care umanizarea lumii presupune existența unor alte virtuți (precum mila), care să coexiste cu legile și regulile existente în cadrul unei societăți³⁶. Cei doi autori se plasează în continuarea ideii susținute de Hannah Arendt, potrivit căreia capacitatea oamenilor de a ierta și de a fi iertați le permite acestora să inițieze acțiuni imprevizibile³⁷.

O abordare originală o întâlnim la Linda Ross Meyer, întrucât aceasta analizează iertarea din perspectiva încarnării istorice a puterii de a acorda clemență³⁸. În abordarea sa, Meyer distinge patru forme ale manifestării clemenței, după cum urmează:

„1) semn și prerogativă derivată din puterea absolută a despoților; delegare a autorității divine către conducători;

2) echitabilă instrument de propagandă;

3) instrument pentru înăbușirea diviziunii politice;

4) instrument pentru îndreptarea a legilor nedrepte”³⁹.

Astfel, clemența reprezintă un instrument complet discreționar aflat la dispoziția puterii executive⁴⁰. Absența reglementării acestui instrument poate genera apariția haosului și nedreptății. Chiar și în această situație, Meyer susține faptul că utilizarea măsurilor de clemență se plasează în cadrul alegerilor etice⁴¹.

GRAȚIEREA COLECTIVĂ: O POLITICĂ EMINAMENTE OBIECTIVĂ ȘI IMPERSONALĂ

Studiile din spațiul românesc au aprofundat grațierea individuală din perspectivă juridică, preluând modelul de analiză utilizat în spațiul european și american, în cadrul cărora activitatea titularului dreptului de a acorda măsuri de clemență este văzută ca fiind autonomă în raport cu condițiile sociale în care se exercită.

Într-o amplă cercetare dedicată consacării și utilizării dreptului de a oferi măsuri de clemență, profesorul Iancu Mândru⁴² consideră că remodelarea instituției Grațierii individuale este dependentă de puterea suveranului, motiv pentru care autorul preia definiția consacrată în limbajul juridic românesc de Constantin Bulai, profesor de drept penal și fost judecător la Curtea Constituțională, conform căruia *grațierea* evidențiază: „măsura de clemență dispusă de șeful statului, în virtutea căreia un condamnat este scutit, în totalitate sau în parte de

³⁴ Ricot, J. (2003) „Le pardon”, *Horizons philosophiques*, Nr. 132, p. 137.

³⁵ Sarat, A. & Hussain, N. (2007) „Toward New Theoretical Perspectives on Forgiveness, Mercy, and Clemency: An Introduction”, in Sarat, A. & Hussain, N. (Eds.). *Forgiveness, Mercy, and Clemency*. Stanford, Stanford University Press, California, p. 1.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Idem*, p. 2.

³⁸ Meyer, L.R. (2007) „The Merciful State”, in Sarat, A. & Hussain, N. (Eds.), *Forgiveness, Mercy, and Clemency*, p. 64.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Idem*, p. 65.

⁴² A se vedea Mândru, I. (1998) *Amnistia și grațierea*, Editura All Educațional, București.

executarea pedepsei ce i s-a aplicat sau prin efectul căreia pedeapsa aplicată de justiție este înlocuită cu o pedeapsă mai ușoară, din sistemul pedepselor privative de libertate”⁴³.

Prima facie, spre deosebire de grațierea individuală a cărei natură este „eminamente personală, subiectivă”⁴⁴, grațierea colectivă se caracterizează prin caracterul obiectiv și impersonal⁴⁵, motiv pentru care aplicarea acesteia se realizează în raport cu infracțiunile și pedepsele menționate explicit în textul legii de acordare a măsurilor de clemență. Astfel, comportamentul și conduita persoanei grațiate nu este luată în considerare de către titularul dreptului, decizia de acordare a măsurii de clemență reflectând mai degrabă voința acestuia de a interveni asupra politicii penale. *Lato sensu*, utilizarea prerogativei privind acordarea grațierii colective prezintă o semnificație prin excelență politică, care reflectă modul în care titularul dreptului se raportează la: a) jurisprudența și practica penală; respectiv la b) situația din penitenciar (reflectată prin nivelul de ocupare al centrelor de detenție, condițiile de deținere și nivelul de eficiență al unităților de detenție); fără a avea în vedere perspectiva de (re)integrare în societate a persoanelor eliberate. Titularul dreptului se poziționează astfel în postura de reformator al politicii penale, mesajul transmis fiind întemeiat pe necesitatea de a urmări o abordare diferită în materie penală. Accentul este pus pe nivelul scăzut de eficiență generat de politica penală, acesta reprezentând principalul temei al acordării grațierii colective: atât pentru persoanele încarcerate, cât și pentru instituțiile statului și societatea în ansamblul său, mecanismele urmărite și aplicate de jurisprudența și practica penală au atins un anumit nivel de saturație care reprezintă un impediment în vederea eficientizării obiectivelor urmărite prin aplicarea pedepselor privative de libertate.

Grosso modo, prin acordarea grațierii colective, retorica titularului dreptului se întemeiază pe necesitatea de a reduce nivelul de ocupare al penitenciarelor,⁴⁶ cel puțin pentru o anumită perioadă de timp, în încercarea de a atenua efectele negative generate de un nivel ridicat al ocupării penitenciarelor și un nivel scăzut de eficiență al managementului unităților de detenție.

Pe de o parte, acordarea grațierii colective generează consecințe directe atât pentru beneficiarii măsurii (prin liberarea acestora), dar și pentru persoanele încarcerate ale căror pedepse și infracțiuni nu fac obiectul grațierii. Indirect, cel puțin teoretic, acestora le sunt alocate resursele umane, materiale și financiare (spațiu și hrană alocate per deținut, asistență medicală, psihologică și socială) utilizate anterior de unitățile de detenție pentru beneficiarii direcți ai măsurilor de clemență. *De facto*, redistribuirea resurselor rămâne dependentă de managementul promovat în cadrul unităților de detenție, *punctum saliens* fiind reprezentată de practicile informale existente în universul carceral.

Pe de altă parte, titularul dreptului urmărește reducerea costurilor utilizate de către unitățile de detenție pentru încarcerarea și supravegherea persoanelor condamnate, miza principală constând în reducerea nivelului de saturație pentru a permite funcționarea la capacitatea optimă a penitenciarelor.

Gestionarea ineficientă a resurselor, împreună cu accentuarea inegalităților de status și de putere, expun în continuare o parte dintre persoanele încarcerate la tratamente inumane și degradante. Avantajele pentru societate sunt mult mai greu de cuantificat, dificultățile fiind reprezentate de caracterul obiectiv și impersonal al naturii grațierii colective, care nu permite evaluarea riscului de recidivă sau perspectivele de (re)integrare a celor eliberați.

Socratico more, ne întrebăm care este sensul grațierii colective, raportat la conceptul de clemență, având în vedere faptul că măsura nu se raportează, *în genere*, la comportamentul

⁴³ Bulai, C. (1995) „Grațierea în doctrină, Legislație și jurisprudență”, în *Revista de drept penal*, Anul II, nr. 4, p. 9.

⁴⁴ Mândru, I. (1998) *Amnistia și grațierea*, Editura All Educațional, p. 379.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Idem*, p. 16.

și conduita beneficiarilor. Concret, măsura se raportează la momentul pronunțării sentinței, fără a avea în vedere executarea pedepsei. Eminamente obiectivă și impersonală în sens juridic (făcând referire la pedepsele și infracțiuni, fără a avea în vedere fiecare beneficiar în parte), grațierea colectivă prezintă un sens diferit de cel al grațierii individuale, înțeles în raport cu intenția titularului dreptului de a reforma politica penală și de a reduce nivelul de saturație existent, la un moment dat, în universul carceral. Ne delimităm astfel de abordarea predominantă în doctrina și jurisprudența penală potrivit căreia grațierea colectivă, asemenea grațierii individuale, reprezintă o măsură de clemență prin intermediul căreia este redusă sau înlăturată executarea pedepsei în cazul beneficiarilor. Într-adevăr, raportându-ne la efectul ultim rezultat în urma acordării grațierii individuale și grațierii colective, observăm că principalul beneficiu constă în liberarea sau reducerea pedepsei. Pentru a defini grațierea ca măsură de clemență, nu putem să ometem temeiurile social-politice care l-au determinat pe titular să acorde aceste măsuri. Dacă în cazul grațierii individuale, iertarea, compasiunea și mila reprezintă principalele temeiuri avute în vedere de către titularul dreptului, în cazul grațierii colective, decizia este luată în raport cu capacitatea sistemului carceral de a gestiona încarcerarea, supravegherea și asistența necesară pentru persoanele private de libertate. Iertarea, compasiunea și mila nu pot să reprezinte temeiuri în aceste cazuri, deoarece situația individuală a beneficiarilor nu este cunoscută de către legiuitor.

Expressis verbis, grațierea colectivă reprezintă o soluție la o problemă matematică, care răspunde, simultan, la două întrebări: 1) Care este numărul de persoane care trebuie să fie eliberați pentru a asigura funcționarea optimă și eficientă a unităților de detenție? 2) Care sunt infracțiunile și pedepsele care permit liberarea unui anumit număr de persoane încarcerate?

Nuanța pe care o identificăm se referă la contestarea înțelegerii grațierii colective ca fiind o sumă de grațieri individuale, deoarece titularul dreptului nu se raportează la fiecare beneficiar în parte, ci la politica de reformă în ansamblul său. *Modus probandi*, prin grațierea colectivă titularul nu instituie un act de clemență, aflându-se în situația în care nu îi cunoaște pe beneficiarii măsurii. În schimb, legiuitorul își asumă un anumit nivel de cunoaștere a sistemului carceral și a problemelor cu care acesta se confruntă, pe care și-l propune să-l reformeze. Principala provocare pe care o întâmpină titularul dreptului constă în selectarea pedepselor și a infracțiunilor pentru care să acorde liberarea sau reducerea pedepsei. Decizia legiuitorului este una politică, având în vedere faptul că nu se instituie un act de clemență, ci mai degrabă facilitarea modului în care sunt gestionate resursele alocate încarcerării persoanelor condamnate.

AD FINEM, TENDINȚE ȘI PROVOCĂRI PRIVIND NATURA GRAȚIERII COLECTIVE

Per excellentiam, acordarea grațierii colective prezintă o puternică semnificație politică, o modalitate care este eminamente utilizată în raport cu necesitatea de legitimare politică a titularului dreptului, a puterii suveranului care se poziționează, inevitabil, în raport cu tratamentul juridic aplicat de autoritățile și instanțele de judecată. În literatura de specialitate, semnificațiile politice ale grațierii colective au fost nuanțate pornind de la natura juridică a acesteia. Deși aceste teorii nu au reușit să clarifice dacă „amnistia și grațierea sunt fenomene juridice sau extrajuridice”⁴⁷, problematizările asupra naturii grațierii ne ajută să înțelegem consecințele pe care acordarea acestei măsuri le produce, atât în plan social și economic, dar mai ales, în plan politic. Axa centrală în jurul căreia s-au poziționat adepții teoriilor ordinului, restituirii, renunțării, precum și a celei fundamentate pe un „actus

---

⁴⁷ Lupu, C.A. (2013) „Natura juridică a amnistiei și a grațierii”, *Legea și viața*, nr. 4, p. 47-53.

contrarius”⁴⁸, este reprezentată de manifestarea dreptului „de a trage la răspundere penală sau de a supune condamnatul la executarea pedepsei”⁴⁹. *Modus probandi*, exercitarea puterii de către titularul dreptului contribuie la (re)definirea valorilor fundamentale ale înfăptuirii actului de justiție, și anume: *dreptatea, utilitatea socială și securitatea juridică*⁵⁰. *Ratio legis*, grațierea colectivă nu constituie, *de facto*, un drept absolut, fiind un act constituțional care „nu se află în antiteză cu dreptul, ci este de neînlăturat în întregirea sa”⁵¹.

Modul în care titularul dreptului se raportează la natura grațierii colective conduce la identificarea beneficiarilor, această abordare fiind compatibilă cu principiile dreptului. În schimb, acordarea grațierii colective în funcție de liberarea anumitor persoane, contrazice însăși natura grațierii colective, aceasta devenind astfel *o sumă de grațieri individuale*, prerogativă de care nu dispune însă legiuitorul. „Efectul de bumerang” constă în contestarea măsurii în ansamblu prin raportarea opiniei publice doar la anumiți beneficiari. Raportul este unul asimetric, pentru că la câteva mii de beneficiari ai grațierii colective, atenția se va focaliza în mod exclusiv doar asupra unor cazuri individuale, dar de notorietate, apropiate (eventual) de titularul dreptului. *Punctum saliens* este reprezentat de dificultatea de a selecta beneficiarii grațierii colective, fără a opera o discriminare în textul legii, evitând, în același timp, declanșarea unor tensiuni în societate. În această situație, titularul dreptului dispune de două soluții de compromis, care însă atenuează în mod considerabil efectele grațierii colective: 1) pe de o parte, legiuitorul poate opta pentru reducerea duratei pedepselor pentru care se acordă grațierea colectivă, având ca reper pedepsele pe care le mai au de executat persoanele apropiate în mod direct sau indirect anturajului titularului dreptului (a căror grațiere ar genera o puternică contestare din partea societății). Dezavantajul acestei strategii este reprezentat de atenuarea efectelor acordării acestei măsuri în vederea reducerii nivelului de ocupare al penitenciarelor⁵²; 2) pe de altă parte, legiuitorul poate renunța complet la ideea de a acorda grațierea colectivă, asigurându-se astfel de faptul că nu vor exista critici din partea societății și, în special, din partea partidelor din opoziție. În urma acestui compromis, tensiunile se vor accentua însă în mediul carceral, existând riscul accentuării problemelor existente, determinate de existența unui nivel ridicat al ocupării unităților de detenție.

Pentru a ieși din acest *circulus vitiosus*, opțiunea noastră pentru reformarea cadrului legal se întemeiază pe premisa conform căreia acordarea grațierii colective reprezintă una dintre soluțiile necesare reducerii nivelului de ocupare din penitenciare (ceea ce nu conduce în mod direct la îmbunătățirea condițiilor de detenție). Pentru a atenua nivelul de contestare din societate, principala provocare a titularului dreptului este aceea de a rezolva criza de legitimitate a celor liberați, delimitându-se de acordarea grațierii colective în cazul celor care se încadrează în modelul *indezirabililor*.

Având în vedere faptul că legiuitorul nu poate opera în textul legii aceste delimitări, considerăm că strategia la care acesta poate apela este reprezentată de includerea în textul legii a unui mecanism în urma căreia să fie identificate beneficiarii măsurii.

Cu alte cuvinte, titularul dreptului nu oferă o grațiere „oarbă”, ci instituie vocația la grațiere pentru cei care au primit și/sau mai au de executat anumite pedepse privative de libertate. În această situație, responsabilitatea pentru liberare nu revine în mod direct legiuitorului, ci acelor persoane cu atribuții privind verificarea și evaluarea persoanelor condamnate care au dobândit vocația la grațiere. Analog procesului de acordare a grațierii

---

⁴⁸ *Idem*, p. 49.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Idem*, p. 50.

⁵¹ *Idem*, p. 51.

⁵² Explicația este foarte simplă: numărul persoanelor liberate va fi mai mic, ca urmare a reducerii pragului de pedeapsă pentru care se acordă grațierea colectivă, fiind astfel atenuat impactul acestei măsuri asupra nivelului de ocupare al unităților de detenție.

individuale, mecanismul nostru pune accent pe nevoia de a acorda grațierea pe baza unui aviz, deosebirea majoră fiind reprezentată de caracterul acestui aviz, care nu mai este unul consultativ, pentru că titularul dreptului nu dispune de competența de a se pronunța asupra fiecărui caz individual în parte (grațierea colectivă nefiind o sumă de grațieri individuale).

BIBLIOGRAFIE

- Arendt, H. (1992) *La condition de l'homme moderne*, Presse-Pocket, Paris.
- Bulai, C. (1995) Grațierea în doctrină, Legislație și jurisprudență, în *Revista de drept penal*, Anul II, nr. 4.
- Deleuze, G. (2002) *Foucault*, traducere și postfață de Bogdan Ghiu, Ideea Design & Print, p.27, Cluj-Napoca.
- Derrida, J. (2001) *Foi et Savoir suivi de Le siècle et le pardon*, Seuil, Paris.
- Foucault, M. (1999) *Anormalii, Cursuri ținute la Collège de France 1974-1975*, traducere de Dan Radu Stănescu, postfață de Bogdan Ghiu, Editura Univers, București.
- Hegel, G.W.F. (1976) *Phenomenology of Spirit*, tradusă de A.V. Miller, Oxford University Press, Oxford.
- Hobbes, T. (1962 [1651]) *The Leviathan, The Matter Forme And Power Of A Common Wealth Ecclesiasticall And Civil*, editat de Michael Oakeshott, Collier, New York.
- Hobbes, T. (1983) *De Cive, Philosophical rudiments concerning Government and Society*, versiunea în engleză editată de Howard Warrender, Oxford University Press, Oxford și New York.
- Jankélévitch, V. (1986) *L'Imprescriptible*, Seuil, Paris.
- Kantorowicz, E.H. (1957) *The King's Two Bodies: a Study in Mediaeval Political Theology*, Oxford University Press, Princeton & London.
- Kantorowicz, E.H. (2014) *Cele două corpuri ale regelui*, traducere de Andrei Sălăvăstru, Editura Polirom, Iași.
- Lupu, C.A. (2013) Natura juridică a amnistiei și a grațierii, *Legea și viața*, nr. 4, p. 47-53.
- Mândru, I. (1998) *Amnistia și grațierea*, Editura All Educațional, București.
- Nedelcu, I. (2010) *Grațierea – Teză de Doctorat*, Prof. univ. dr. Constantin Mitrache, București.
- Ricoeur, P. (2000) *La Mémoire, l'histoire, l'oubli*, Seuil, Paris.
- Ricot, J. (2003) Le pardon, notion philosophique ou notion religieuse?, *Horizons philosophiques*, Nr. 132, p. 131–138.
- Sarat, A. & Hussain, N. (2007) *Forgiveness, Mercy, and Clemency*. Stanford University Press, Stanford, California.
- Seneca, (2005) *Despre binefaceri. Despre îngăduință*, Editura Polirom, Iași.
- Weber, M. (1992 [1926]) *Politica, o vocație și o profesie*, traducere de Ida Alexandrescu, Editura Anima, București.